

Повар Дар'я,

студентка 4 курсу Інституту права

Національного університету «Острозька академія»

ПРАВО НА ПОВАГУ ДО ПРИВАТНОГО І СІМЕЙНОГО ЖИТТЯ, ЖИТЛА ТА КОРЕСПОНДЕНЦІЇ У ПРАКТИЦІ ЄСПЛ

Актуальність дослідження зумовлена тим, що право на повагу до приватного і сімейного життя, житла та кореспонденції, закріплене у статті 8 Європейської конвенції з прав людини, є одним із ключових елементів демократичного правопорядку. У сучасних умовах розвитку суспільства це право зазнає істотних трансформацій під впливом цифровізації, глобалізаційних процесів, а також функціонування держави в умовах воєнного стану. Зростання обсягів обробки персональних даних, застосування технологій спостереження та розширення повноважень правоохоронних органів створюють нові виклики для забезпечення належного рівня захисту приватності [2].

Особливу роль у формуванні сучасного розуміння змісту та меж права на приватне і сімейне життя відіграє практика Європейського суду з прав людини. Суд здійснює еволюційне тлумачення положень Конвенції, адаптуючи їх до нових суспільних умов, що дозволяє забезпечити ефективний захист прав людини навіть за відсутності прямих норм щодо новітніх явищ.

Поняття «приватне життя» у практиці ЄСПЛ має широке та автономне тлумачення. Воно охоплює не лише сферу особистої автономії, але й право на фізичну та психологічну недоторканність, розвиток особистості, формування

соціальних зв'язків, захист персональних даних, а також аспекти професійної діяльності, якщо вони впливають на особисту сферу. Суд не обмежує це поняття вичерпним переліком, що дає змогу включати до нього нові елементи залежно від розвитку суспільства [1].

Зокрема, у своїй практиці ЄСПЛ неодноразово підкреслював, що приватне життя включає питання гендерної ідентичності, сексуальної орієнтації, медичної інформації, репутації та навіть екологічних умов проживання. Такий підхід свідчить про комплексний характер цього права та його тісний зв'язок із людською гідністю.

Поняття «сімейне життя» також трактується судом розширено. Воно не обмежується виключно офіційно зареєстрованими шлюбами, а охоплює фактичні сімейні відносини, які характеризуються наявністю тісних особистих зв'язків. ЄСПЛ визнає існування сімейного життя навіть за відсутності формального правового статусу відносин, зокрема у випадках тривалого спільного проживання, наявності дітей або емоційної залежності між особами.

Практика суду також свідчить про поступове розширення розуміння сімейного життя у контексті сучасних соціальних процесів. Це стосується, зокрема, визнання прав одностатевих партнерств, питань усиновлення, сурогатного материнства, а також возз'єднання сімей у міграційних справах. У кожному конкретному випадку суд застосовує принцип пропорційності, оцінюючи баланс між інтересами держави та правами особи.

Окрему увагу ЄСПЛ приділяє тлумаченню понять «житло» та «кореспонденція». Поняття «житло» розглядається як будь-яке місце, де особа може обґрунтовано очікувати поваги до свого приватного життя. Це може бути як постійне, так і тимчасове помешкання, включаючи готельні номери, орендовані приміщення або навіть робочі простори за певних умов.

Поняття «кореспонденція» також зазнало суттєвої еволюції. Якщо раніше воно стосувалося переважно поштового листування, то сьогодні охоплює всі сучасні форми комунікації,

включаючи телефонні розмови, електронну пошту, повідомлення у месенджерах, соціальні мережі, а також метадані, пов'язані з комунікаціями. Такий підхід дозволяє забезпечити ефективний захист приватності в умовах цифрового середовища.

Важливим аспектом є визначення меж допустимого втручання держави у сферу приватного і сімейного життя. ЄСПЛ сформулював три основні критерії правомірності такого втручання: законність, наявність легітимної мети та необхідність у демократичному суспільстві. Останній критерій передбачає перевірку пропорційності втручання, тобто відповідності між застосованими заходами та поставленою метою [3].

Втручання вважається допустимим лише за умови, що воно здійснюється на підставі чіткої та передбачуваної норми права, переслідує легітимну мету (зокрема, забезпечення національної безпеки, громадського порядку або захист прав інших осіб) та є мінімально необхідним для її досягнення. Недотримання хоча б одного з цих критеріїв призводить до визнання порушення статті 8 Конвенції.

Аналіз практики ЄСПЛ дозволяє виділити найбільш поширені випадки порушення права на приватність. До них належать незаконні обшуки, прослуховування телефонних розмов, контроль кореспонденції, збирання та зберігання персональних даних без належних підстав, а також відсутність ефективного судового контролю за такими заходами.

Особливої актуальності ці проблеми набувають в умовах воєнного стану, коли держава отримує додаткові повноваження у сфері гарантування безпеки. Розширення можливостей спостереження, аналізу комунікацій та контролю за переміщенням осіб може бути виправданим з точки зору захисту національних інтересів, однак водночас створює ризик надмірного втручання у приватне життя [2].

У таких умовах особливого значення набуває принцип пропорційності, який вимагає, щоб навіть в умовах кризи держава не виходила за межі необхідного. Тимчасові обмеження прав

не повинні перетворюватися на постійні практики, а всі заходи повинні супроводжуватися належними гарантіями захисту прав людини.

Важливим напрямом дослідження є також питання імплементації практики ЄСПЛ у національну правову систему України. Рішення суду мають обов'язковий характер та повинні враховуватися судами при розгляді справ. Водночас на практиці існують проблеми, пов'язані з недостатнім рівнем застосування цих стандартів, формальним підходом до їх використання та недосконалістю законодавчого регулювання.

Серед основних проблем можна виділити відсутність чітких процедур контролю за втручанням у приватність, недостатню прозорість діяльності правоохоронних органів, а також обмежений доступ до ефективних засобів правового захисту. Це призводить до численних звернень до ЄСПЛ та встановлення порушень з боку України.

Отже, право на повагу до приватного і сімейного життя, житла та кореспонденції є складним та багатогранним правом, яке постійно розвивається під впливом суспільних змін. Практика ЄСПЛ відіграє ключову роль у визначенні його змісту та меж, забезпечуючи баланс між інтересами держави та правами людини.

З урахуванням сучасних викликів, зокрема цифровізації та воєнного стану, забезпечення ефективного захисту приватності потребує комплексного підходу, що включає вдосконалення законодавства, належне застосування практики ЄСПЛ та дотримання принципу верховенства права.

Список використаних джерел:

1. Іванець І. П. Принцип неприпустимості свавільного втручання у сферу особистого життя людини. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право.* 2025. 1.88: 268–274. <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2025/05/41.pdf> (дата звернення: 29.03.2026).

2. Кучер В. О. Права людини: втручання у сферу приватного життя в умовах воєнного стану. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ (серія юридична)*. 2024. № 1. С. 92–100. <https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/7341/1/14.pdf> (дата звернення: 29.03.2026).

3. *Beghal v. United Kingdom*. Рішення Європейського суду з прав людини від 28 лютого 2020 р. у справі № 4755/16. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-200500> (дата звернення: 29.03.2026).